Міляновська Ніна

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Посібник-хрестоматія

7 клас

Тернопіль
Астон
2015

ББК 83.3(0)я7
М60

Редактори *Ірина Дворницька, Ігор Миколів*
Комп'ютерна верстка *Марії Логош*

Міляновська Ніна
М60 Зарубіжна література. 7 клас. Посібник-хрестоматія. — Тернопіль : Астон, 2015. — 384 с.

ISBN 978-966-308-617-0

Посібник-хрестоматія містить усі художні твори, що передбачені програмою зі світової літератури, затвердженою Міністерством освіти і науки України у 2012 році, а також відомості про художні твори, життєвий і творчий шлях авторів, основні поняття теорії літератури.

Для учнів 7 класу та вчителів середньої загальноосвітньої школи.

ББК 83.3(0)я7

ISBN 978-966-308-617-0

© Міляновська Н. Р., 2015
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5
ВСТУП. Оригінал і переклад 5

БИЛИНИ ТА БАЛАДИ

ДАВНЬОРУСЬКІ БИЛИНИ 7
Про Іллю Муромця та Соловія 9
ФОЛЬКЛОРНА БАЛАДА 16
Король Лір і його дочки 17
Англійські балади про Робіна Гуда 22
Як Робін Гуд став розбійником 23
ЛІТЕРАТУРНА БАЛАДА 35
Фрідріх Шиллер 36
Рукавичка 37
Адам Міцкевич 41
Світезь 43
Роберт Льюїс Стівенсон 50
Вересовий трунок 51
Легенда про останнього пикта 54

ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ В ЛІТЕРАТУРІ

Вальтер Скотт 57
Теорія літератури.
Історичний роман. Історичний колорит *60*
«Айвенго» 61
Теорія літератури. Художній простір і художній час *152*
ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЕЗІЇ 156
Константи Ільдефонс Галчинський 156
Пісня про солдатів з Вестерплятте 156
Імануель Вайсґлас 157
Круки 158
Василь Биков 160
Альпійська балада 161

ДУХОВНЕ ВИПРОБУВАННЯ ЛЮДИНИ

Джеймс Олдрідж 185
Останній дюйм 186
Редьярд Кіплінг 203
Балада про Схід і Захід 204
Якщо… 208

ДРУЖБА І КОХАННЯ

Олександр Пушкін.....210
19 жовтня 1825 року 211
Теорія літератури. Образ автора.....*215*
Олександр Грін.....217
Пурпурові вітрила 218
ВІРШІ ЗАРУБІЖНИХ ПОЕТІВ ПРО ДРУЖБУ І КОХАННЯ 266
Роберт Бернс 266
Моя любов — рожевий квіт 266
Генріх Гейне 267
«Коли настав чудовий май…» 267
Костянтин Симонов.....267
«Чуєш... Ти чекай мене…».....268

ЛІТЕРАТУРНИЙ ДЕТЕКТИВ

Едгар Аллан По 270
Золотий жук.....271
Теорія літератури. Оповідач і розповідач.....*290*
Артур Конан Дойл.....292
Пістрява стрічка 294
Теорія літератури. Детектив. Детективний жанр *309*

СВІТОВА НОВЕЛА

О. Генрі 311
Дари волхвів 312
Останній листок .....
.....317
Теорія літератури. Новела.....*3212*
Герберт Джорж Веллс.....323
Чарівна крамниця.....324
Рюноске Акутагава.....335
Павутинка 335

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА. Я І СВІТ

Айзек Азімов 339
Фах.....340
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА
УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО ЗА РІК.....
.....378
СЛОВНИЧОК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ 379
ЩО ЧИТАТИ ВЛІТКУ? 383

ПЕРЕДМОВА

Посібник-хрестоматія «Зарубіжна література. 7 клас» укладений відповідно до Програми зі світової літератури, затвердженої Міністерством освіти і науки України у 2012 році. До посібника увійшли тексти літературних творів у повному або ж скороченому обсязі. Деякі з них, такі як, наприклад, роман Вальтера Скота «Айвенго» чи повість Василя Бикова «Альпійська балада», містять перекази авторського тексту, що дозволяє забезпечити цілісність сприйняття великих творів, які не можуть бути повністю включені в посібник-хрестоматію через свій великий обсяг.

Тексти літературних творів супроводжуються невеликими статтями про життя та творчість авторів.

Посібник містить також рубрики «Теорія літератури» та «Для тих, хто хоче знати більше». У рубриці «Теорія літератури» викладено матеріал з теорії літератури в обсязі, передбаченому програмою для 7 класу. Рубрика «Для тих, хто хоче знати більше» уточнює історико-культурне тло епохи, в якій жив автор або ж відбуваються події твору, та подає цікаву додаткову інформацію, яка допомагає учням сприйняти реалії художнього твору.

До кожного твору подано запитання та завдання, які передбачають закріплення та повторення вивченого матеріалу, стимулюють інтелектуальну та творчу діяльність учнів і розвивають їхнє мовлення та уяву. Запитання та завдання розподілені за рубриками:

Готуємося до роботи з творами

Працюємо над змістом твору

Міркуємо самостійно

Вчимося застосовувати нові поняття

Узагальнюємо та підсумовуємо

Виконуємо творчі завдання

Пов'язуємо новий матеріал з вивченим раніше

ВСТУП. ОРИГІНАЛ І ПЕРЕКЛАД

Світова література напрочуд різноманітна. Вона представлена величезною кількістю жанрів, безліччю сюжетів, образів, характерів, художніх засобів. Водночас література кожного народу має свої національні риси і, звісно ж, свою національну мову.

На жаль, не усі твори ми можемо сприймати тією мовою, якою їх написав автор, тобто ***мовою оригіналу***. У більшості випадків ми звертаємося до ***перекладів*** літературних текстів. Причому розрізняють ***буква́льні*** (або дослівні, точні) переклади й ***адекве́тні*** (або повні, відповідні) переклади.

Буквальні переклади точно передають граматичні конструкції та інформацію, що міститься у тексті, і є важливими для перекладу документів, наукових досліджень. У літературі зазвичай використовуються адекватні художні переклади. Вони відображають не тільки зміст чи ознайомлюють нас із певною інформацією, а ще й передають стиль автора, емоційний стан героїв, культурно-історичне тло твору, будову та особливості жанру.

Найважче перекладати ліричні віршовані твори. Наприклад, дуже складно відтворити в українських перекладах будову японських віршів-мініатюр *хайку* (які ви вивчали у 6 класі). Цікаво, що в японській мові слова дуже короткі, і багато слів взагалі односкладові. Тому в одному рядку хайку, в якому за правилами віршування, як ви пам'ятаєте, повинно бути 5 або 7 складів, японською мовою може міститися велике поширене речення, а в українській – лише 2-3 слова. Зрозуміло, що повноцінне відтворення настрою, змісту і форми твору у ***художньому перекладі*** є доволі складною задачею. Тому перекладачі намагаються в адекватному перекладі якомога повніше передати ідейно-художній задум автора.

Видатний український митець Іван Франко говорив: «Переклад має передавати не тільки слова, а й думку першотвору». В Україні впродовж багатьох десятиліть формувалися традиції перекладацької майстерності, чимало поколінь митців присвятили свою діяльність художньому перекладу. Серед них Іван Франко, Микола Бажан, Микола Терещенко, Максим Рильський, Микола Зеров, Василь Мисик, Дмитро Паламарчук, Микола Лукаш, Василь Стус, Борис Тен, Андрій Содомора та багато-багато інших. Майстри українського перекладу познайомили нас із найкращими взірцями світової літератури, створеними як у далекому минулому, так і в наші дні.

У літературознавстві широко використовують також поняття пере́спів, або наслідування. ***Переспівом*** *називають вірш, написаний за мотивами якогось фольклорного чи літературного твору*. Переспіви ще називають ***вільними перекладами*** віршів, оскільки їхні автори не ставлять за мету точну відповідність оригіналові.

БИЛИНИ ТА БАЛАДИ

ДАВНЬОРУСЬКІ БИЛИНИ

Кожний народ у своїй культурній скарбниці зберігає давні сказання і пісні про подвиги предків. Такі твори про героїчне минуле є і в східних слов'ян (українців, росіян і білорусів). *Героїчні пісні східних слов'ян, у яких ідеться про богатирів і героїв та їхні надзвичайні подвиги, називають* ***билі́нами***.

Цей давній епічний жанр виник приблизно **у IX – XIII століттях**, розвивався й існував упродовж багатьох віків.

Тривалий час билини ніхто не записував, і, як усі народні твори, вони передавалися з уст в уста. Перша збірка цих героїчних пісень була записана аж у другій половині XVIII ст., а видана — на початку XIX ст., що стало поштовхом для їх серйозного дослідження. На жаль, на той час збереглося всього близько ста билинних сюжетів. Переважна більшість з них пов'язана з Київською державою та її столицею Києвом, і тому умовно об'єднана ***у київський цикл***.

За часом описуваних подій героїчні пісні східних слов'ян збігаються ***з князюванням Володимира Великого*** — однієї з найвизначніших постатей в українській та усій східнослов'янській історії. За правління князя Володимира Київська держава — одна з найбільших країн Європи — зміцнила свої кордони і набула значного на той час розквіту.

Князь згадується чи не в кожній з билин київського циклу як Володимир Стольнокиївський, Ласкавий князь Володимир, Володимир Кра́сне Сонечко. Відомо, що він збирав до себе на службу кращих воїнів з усієї Русі, особисто очолював військові походи проти загарбників і організував на південних кордонах держави сторожові застави. Дозорці, які базувалися у цих степових фортецях, виконували надзвичайно важливі завдання: попереджали русичів про наближення ворожих військ та приймали на себе перший удар. Цілком зрозуміло, що вдячний народ складав героїчні пісні про своїх захисників, в яких історичні події та реальні особи набували нових рис і поетичної образності.

Як ви знаєте, Володимир Великий був київським князем від 980 до 1015 року, тому більшість вчених часом виникнення билин київського циклу називають ***XI століття***.

Відомий також ***новгородський цикл билин***, до якого, наприклад, належать сюжети про чудового музиканта-гусляра́ ***Садка́*** та забіяку Василя Буслаєва. Новгород Великий був заснований у VIII столітті і тривалий час існував як багата вільна торговельна республіка. Тому у творах цього циклу часто зображувалися купці, бенкети, крамниці тощо.

У билинах київського циклу змальовано гостру боротьбу східних слов'ян з кочовими племенами печенігів, половців та з монголо-татарською навалою. Проте опоетизовані подвиги билинних богатирів практично неможливо співвіднести з реальними історичними битвами, а місця їхніх сутичок з ворогами конкретно не визначені.

Головними героями давньоруських билин є ***богатирі***, в образах яких втілилися народні уявлення про захисників рідної землі. Вони безстрашні, справедливі та наділені надзвичайними якостями. Наприклад, Волх Всеславович, син змія та жінки, крім надприродної сили, наділений здатністю обертатися на звірів та птахів. Могутність Святого́ра подібна до могутності гір: коли він іде, земля двигтить і вминається під його величезною вагою. Микула Селянинович однією рукою піднімає плуг, який до цього не могли зрушити з місця тридцять воїнів. А такі богатирі, як Альоша Попович, Добриня Микитович та їхній побратим Ілля Муромець — це, насамперед, самовіддані, сильні і вправні воїни, перед якими не може встояти жоден ворог.

Уособленням зла, ворожих сил виступають у билинах образи Змія, Ї́долища Поганого, Солов'я-розбійника, Ка́лина-царя, які часто наділені фантастичними рисами. Наприклад, Змія зображували з «трьома головами, дванадцятьма хоботами», Солов'я-розбійника — напівлюдиною-напівптахом. Вороги руської землі наділені й неабиякою силою: наприклад, Соловей-розбійник посвистом може здолати супротивника.

У билинах усе набуває ***перебільшеного*** (або ***гіперболізо́ваного***) значення: богатирі носять натільні хрести вагою у півтора пуда (близько 25 кілограмів); п'ють вони з півторавідрових келихів; у бою не кричать, а ревуть; уві сні хроплять так, ніби річкові пороги шумлять, а у битві, одним шоломом розмахуючи, роблять у ворожих рядах вулиці і завулочки. Навіть коні в могутніх богатирів незвичайні: «з вух дим стовпом валить, а з очей іскри сиплються, а з ніздрів полум'я метається». Вони попереджають своїх господарів про небезпеку, скачуть з гори на гору, а річки їм тільки до копит сягають.

Традиційними рисами билинного жанру є ***детальні описи***, ***порівняння***, вживання з певним іменником одного й того самого прикметника, який називають ***постійним епітетом*** (тугий лук, шовкова трава, булатний меч, соколині очі, сірий вовк), ***повтори*** (*сиднем сидіти*, *сила-силенна, давним-давно*). Причому повторюються не тільки окремі слова, а й словосполучення, речення і цілі фрагменти билин (наприклад, описи богатирського озброєння, вбрання, кінської збруї).

Виконували билини народні співці у протяжній пісенній манері, урочисто і неспішно. Вважається, що виконавці билин акомпанували собі грою на старовинному інструменті — ***гу́слях***.

Найяскравіший і найпопулярніший герой давньоруських билин — богатир ***Ілля Муромець***. За своїм походженням богатир близький до народу, він — селянський син. Через важку недугу Ілля Муромець не міг ходити і тридцять років на печі «сиднем сидів», а після чарівного одужання вирушив до Києва на службу у військову дружину князя Володимира.

В образі Іллі Муромця втілено ідеальні риси народного визволителя, для якого головною метою всього життя був захист рідної землі. Він не бере участі у завойовницьких походах, а з тридцятьма іншими богатирями протягом п'ятнадцяти років стоїть на заставі й охороняє кордони «святої Русі».

Його сміливість не знає меж: Ілля вступає у протистояння і з чудовиськами, і з незліченними ворожими військами. Він розумний — зумів перехитрити чаклунку й визволити полонених нею витязів. Сила Іллі Муромця безмірна, в одній із билин розповідається, як богатир однією стрілою розбив на друзки величезний дуб. У Іллі Муромця загострене почуття власної гідності — зазнавши кривди від Володимира, він повстає проти самого князя.

Іллю Муромця в билинах часто називають старим, підкреслюючи цим досвідченість, мудрість і стриманість воїна, який по-молодечому не вихваляється своєю міццю і славою. Він — абсолютно безкорисливий і не намагається силою та хоробрістю здобути собі статків. В одній із билин, знайшовши скарби із «злотим сріблом» та коштовним камінням, богатир роздає усе злидарям і сиротам.

Вважається, що героїчні пісні про Іллю Муромця виникли у XI – XIII століттях, тобто вже після смерті Володимира Великого, за часів, коли Київська Русь особливо потерпала від князівських міжусобиць і ворожих нападів. Народ, потребуючи захисту, складав билини про Іллю Муромця, в яких утілював мрії про мужнього захисника і справжнього патріота рідної землі.

ДЛЯ ТИХ, ХТО ХОЧЕ ЗНАТИ БІЛЬШЕ

Існує припущення, що в XI – XII століттях справді жив воїн-силач Ілля Муромець, який після важкого поранення залишив військову службу і став монахом Києво-Печерської Лаври, де й помер. Православна церква канонізувала його у 1643 році як святого, а його мощі й досі зберігаються у Лаврі.

Чи є билинний богатир і монах однією особою, достеменно невідомо. Проте вчені досліджували мощі монаха і дійшли висновку, що в юності він страждав від серйозної хвороби хребта, яка могла спричинити параліч ніг, і був надзвичайно високого як на той час зросту — близько 180 см — тобто був вищим від своїх сучасників на цілу голову. А 1 січня православна церква відзначає день святого Іллі, названого в народі Муромцем.

ПРО ІЛЛЮ МУРОМЦЯ ТА СОЛОВІЯ

Гей, у славному та у городі у Муромлі,
Та у тому селі та Карачаєві,
Гей, то не старий дуб к землі нагинається
Ой то добрий молодець Ілля Муромець
Батьку-матері уклоняється:
«Благослови, батьку та матер рідна,
У славний город Київ з’їздити,
Сонечку стольнокиївському
Князю Володимиру служити,
Віри християнської та боронити!»

Сам на доброго коня сідав,
У чисте поле виїжджав,
Озера-річки перепливав, ліс ламав,
Під город, під Чернігів під'їжджав.
Під городом, під Черніговом,
Не ворон чорний небо укриває,
Не туман налягає,
Стоїть сила-силенная,

Днем від куряви сонця красного,
Ніччю місяця ясного не видати.
Стоять три царевичі,
Мурзи погані, татарове, —
З коршем[1] сили до сорока тисяч,
Хочуть город Чернігів узяти,

Всіх упень рубати,
Церкви Божії скидом пускати.
Тоді ж то старий козак Ілля Муромець добре дбав,
Меча в руки брав, почав він гуляти,
Поганих мурзів-татарів наїжджати:
Куди їде — туди вулиця,
Куди верне — туди провулок.
Не стільки сам бив, скільки конем топтав,
Не один мурза, ні татарин
Не міг втекти і спастися.
Трьох царевичів живими впіймав,
Словами промовляв:
«Ей ви, царевиці та царенята,
Чи мені вас у полон брати,
Чи мені вам буйні голови з пліч зняти?
А то краще їдьте в свої царства,
Та по всьому світу розкажіть,
Що свята Русь не пуста стоїть,
Що святу Русь могутні богатирі бережуть».
Тут відкриваються ворота у Чернігів-город,
Виходять чернігівці, низько вклоняються,
До козака Іллі Муромця словами промовляють:

[1] Корш (коршак) — військовий загін. Військо на сорок тисяч на той час звичайно велике.

«Живи-то у нашому городі Чернігові воєводою[1],
Суди суди всі по-правильному,
Всі тобі повинуватись будемо».
Старий козак такеє промовляє:
«Не хочу я жить у вас воєводою,
Покажіть мені пряму дорогу
У славний стольний Київ-город».
Тоді ж то чернігівці словами промовляють:
«Ой тото пряма дорога у славен город Київ
Заросла лісами Бринськими[2],
Уже тридцять літ простою дорогою в Київ не їжджено.
Сидить Соловій-розбійник на семи дубах,
На миль тридцять ні кінному, ні пішому пропуску немає.
Як засвистить Соловій по-солов'їному,
Як закричить він по-звіриному,
Як зашипить по-зміїному,
Так усі трави-мурави в'януть, усі квіти обсипаються,
А хто близько з людей, так всі мертві лежать.
Простою дорогою — п'ятсот верств[3],
А дальшою дорогою — ціла тисяча».
Поклонивсь їм Ілля Муромець
Та поїхав лісами Бринськими,
Простою дорогою в славний город Київ.
Одною рукою коня тримав, другою рукою дуба рве.
Дуби рве самі коренистії та мости мостить,
Шлях укладає та все прямоїжджий.
Як під'їхав він до річки до Самородний,
Як побачив його Соловій-розбійник,
Як засвище він по-солов'їному,
Як закричить по-звіриному,
Як зашипить по-зміїному —
Всі трави-мурави в'януть, усі квіти обсипаються.

---

[1] Чернігів був князівським містом. Воєводою називався тоді князівський правитель міста, його намісник. Володимир Великий і справді замінив був по містах місцевих князів своїми намісниками та князями.

[2] Бринські ліси — деякі дослідники вважають, що йдеться про Брянські ліси, хоч це може бути назва загальна або й фантастична, як гора Сорочинська, Сафат-річка тощо.

[3] Верста має 1066,8 м.

Там під муром тим Ілля Муромець зітхає, до коня мовляє:
«Невже ж ти, коню мій богатирський,
По темних лісах зо мною не з'їжджав,
Пташиного посвисту не чував?»
Бере ярий лук[1], бере стрілу калену,
Натягнув тятиву шовкову,
Сам до стріли словами промовляє:
«Лети, моя стріло калена,
Вище лісу стоящего, нижче облака ходящего,
Та попади, стріло, Соловію в праве око!»
Як вилетіла стріла вище лісу стоящого,
Нижче облака ходящего,
А попала Соловію в праве око,
А вилетіла стріла лівим вухом.
Упав Соловій зо семи дубів,
Та Ілля Муромець того придбав,
Соловія стрімко в кайдани кував,
А до булатного стременя в'язав,
Сам простою дорогою у город Київ вирушав.
Гей, як приїхав Ілля Муромець у город, у Київ,
Приїхав до сонечка-князя у широкий Двір,
Ставив коня серед двору княжого,
А сам доброму коню наказував:
«Гей, ти, мій добрий коню богатирський,
Бережи проклятого Соловія,
Щоб він не відв'язався від стременя булатного мого».
Сам ввійшов він у палати княжії,
Хрест-то він клав по-писаному, поклін-то вів по-ученому,
Вклонявся на чотири сторони
Сонечку-князю з княжною Апраксією.
Говорить Володимир Князь стольнокиївський:
«Звідкіля ти, славний молодче,
З якої землі, якої матері, якого роду-племені єси?»
Промовить Ілля: «Єсть я із города із Муромля,
Із села із Карачаєва, Ілля Муромець та і син Іванович,
А приїхав я у стольний город Київ
Послужити більше, князю мій, вірою-правдою,
Оборонять Русь святую,

[1] Ярий лук — бойовий лук.

Віру християнськую православную».
Говорить тут князь Володимир стольнокиївський
«А якою, добрий молодче, дорогою ти їхав
В стольний город Київ, прямоїжджою чи окружною?»
Промовить Ілля Муромець такії слова:
«Сьогодні рано з рідним батьком і ненькою прощавсь,
На полудник хотілось мені у тебе правувати,
А прилучилось мені три причини:
Що перша причина — Чернігів-город від облоги виручати,
Що друга причина: на п'ятнадцять верст
Мости через річку Самородину мостити,
А що вже третя причина — Соловія-розбійника
З сімох дубів збивати, у город Київ проводжати,
Тобі, князю, гостинця дарувати.
Так уже прямою дорогою приїхав я із города Муромля
У славний город Київ, князю».
Так тут князь Володимир стольнокиївський
Зі своїми князями та боярами;
Виходили вони на широкий двір
Подивитися на Соловія-розбійника.
Говорить Володимир-князь:
«Ой ти, Соловію-розбійнику, засвищи ти по-солов'їному,
Закричи ти по-звіриному, засичи ти по-зміїному».
Говорить йому Соловій-розбійник:
«Ой князю Володимир стольнокиївський,
Не твій я слуга, не у тебе і хліб їв та зелен-вино пив,
А Іллі мені розказувать».
Так тут промовив Ілля Муромець:
«Засвищи, Соловію, напівсвисту,
Закричи ти та напівкрику, зашипи ти та напівшипу!»
Говорить Соловій-розбійник:
«Запечатались мої кроваві рани,
Налийте мені чару вина зеленого!»
Так тут налили чару зелен-вина на півтора відра,
Випив Соловій чару зелен-вина —
Як засвище Соловій на цілий свист,
Як закричить він на повен крик,
Як зашипить він на повен шип,
Всі трави-мурави зов'яли, листя з дерев посипалось,

А в князя з теремів високих криші зривало,
Всі хрустальнії скельця повипадали,
По всьому городу, по Києву
Всі бременні[1] кобили ожеребились,
Всі гості на княжому дворі, всі бояри та воєводи
На землі, як снопи, лежать.
Сам князь Володимир стольнокиївський
По двору кругом біжить, куньовою[2] шубою вкривається.
Каже Ілля Муромець:
«Чого ж ти, Соловію-розбійнику,
Мого наказу не послухав,
Я ж велів тобі свистіти напівсвисту
І кричати напівкрику, шипіти напівшипу».
Говорить йому Соловій-розбійник:
«Уже, либонь, прочував я свій кінець
І тому посвиснув на повний свист,
Крикнув на повний крик та зашипів на повний шип».
Тут старий козак Ілля Муромець брав Соловія за білі руки,
Повів його на поле Куликове[3]
Та відрубав йому буйну голову.
Так з тої пори не стало Соловія-розбійника на святій Русі.
Тут-то славному козаку Іллі Муромцю славу співають
По всім землям, по всім ордам[4]
Однині і довіка, а вам на многі літа!

Записано з голосу кобзаря Зиновія Штокалка[5]

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

Готуємося до роботи з твором

1. Розкажіть про історію вивчення давньоруських **билин**.

2. Назвіть характерні особливості билин. Якими в цих героїчних піснях східних слов'ян зображено богатирів та їхніх ворогів?

3. Які билини належать до ***київського циклу***?

4. Сформулюйте головну ідею билин.

---

[1] Бременні — вагітні.

[2] Куньовий — куничий, зі шкурок куниці.

[3] Куликове поле в билинах згадується як поле для страти.

[4] Славу мали співати по землях християнських і бусурманських.

[5] Українські билини: Історико-літературне видання східнослов'янського епосу. Упорядкування, передмова, післяслово, примітки та обробка українських народних казок і легенд на билинні теми В. Шевчука. — К. : Веселка, 2003. — 247 с.

Працюємо над змістом твору

5. Прочитайте билину «Про Іллю Муромця і Соловія».

6. Які подвиги здійснив давньоруський богатир у цій билині?

7. Ілля Муромець, почувши про небезпеку, не поїхав до Києва манівцями тому, що: а) не поспішав; б) хотів розчистити дорогу від колод; в) хотів уберегти людей від небезпеки; г) збирав унікальні види солов'їв.

8. Як зустрів Іллю київський князь Володимир? Що обурило князя в поведінці богатиря? Чим можна пояснити недовіру князя до Іллі Муромця?

9. Доведіть, що у билині Ілля Муромець виступає захисником земель Київської держави.

Узагальнюємо та підсумовуємо

10. Схарактеризуйте образ Іллі Муромця. Доведіть, що в образі Іллі Муромця втілено найкращі риси захисника рідної землі.

11. Що, на вашу думку, ***символізує*** образ Соловія-розбійника?

12. Поміркуйте, як у билині «Про Іллю Муромця і Соловія» поєднано *історичну правду* та *вимисел*.

13. Як ви знаєте, за правління князя Володимира Великого Київська держава (Русь-Україна) прийняла християнство як державну релігію. Знайдіть у тексті билини відображення цього історичного факту.

14. Знайдіть у билині опис місця, де перебуває Соловій. На вашу думку, чи можливо це місце співвіднести з якоюсь реальною географічною місцевістю?

15. Згадайте, що ви на уроках історії вчили про Київську державу. Зробіть висновок про поетичне зображення у билинах реальних подій минулого.

Застосовуємо поняття з теорії літератури

16. Доведіть, що билини про Іллю Муромця належать до ***народної творчості***.

17. Знайдіть у тексті характерні для билини ***повтори*** слів і цілих фрагментів.

18. Випишіть у робочий зошит три приклади слів з ***постійними епітетами***.

19. Знайдіть у тексті билини «Про Іллю Муромця і Соловія» **детальні описи**.

20. Наведіть приклади використання ***фантастики*** та ***гіперболи*** у билинах.

21. Поміркуйте, чому билини називають ***героїчними піснями***.

Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше

22. На уроках світової літератури у 6 класі ви вивчали давньогрецькі міфи про ***Геракла***. Назвіть особливості ***міфів про героїв***.

23. Поміркуйте, що є спільного в образах давньогрецького героя Геракла і давньоруського богатиря Іллі Муромця.

24. Які подвиги здійснив Геракл за наказом богів та мікенського царя Еврісфея, щоб здобути безсмертя? А для чого звершує подвиги Ілля Муромець?

25. Складіть порівняльну таблицю образів Іллі Муромця та Геракла.

26. Що спільне і що відмінне в образах персонажів ***міфів*** та ***билин***?

ФОЛЬКЛОРНА БАЛАДА

Фольклорною бала́дою *називають* ***сюжетну пісню****, в якій ідеться про надзвичайні події в житті людини*. Жанр народної балади виник у добу Середньовіччя ***в XII – XIV століттях***, а згас у XVII – XVIII. Походження баладних пісень досі невідоме, але літературознавці припускають, що джерелами цього жанру могли бути і *народні хороводні пісні,* і *поховальні плачі,* і *героїчні пісні*.

Баладні пісні під різними назвами існували у фольклорі багатьох європейських країн: в англійському, шотландському, французькому, болгарському, українському, польському, російському, сербському, іспанському тощо. Цей жанр був напрочуд різноманітним і в різних народів мав свої специфічні національні особливості. Проте в усіх фольклорних баладах є спільні риси. Насамперед, в основі цієї фольклорної пісні — ***оповідь*** про якусь подію, тому балади належать до *ліро-епосу* і їх називають *епічними піснями*.

У баладах присутні персонажі; подаються діалоги і монологи героїв; на відміну від давньоруських билин, у яких оповідь урочисто-уповільнена, дія в народних баладах розвивається швидко і активно.

У баладних піснях немає ідеальних образів богатирів-силачів, величних подвигів й описів масштабних подій. Акцент у цих творах зроблено не на долі народу, а на якомусь епізоді з життя звичайної людини, яка потрапила в особливі, переважно трагічні, обставини (війна, ворожнеча, ревнощі, помста, загибель тощо). У баладах через взаємини людей зображено історичну епоху, розкрито проблеми соціальної нерівності, побутові та релігійні конфлікти.

Хоча баладні персонажі не відірвані від дійсності, а їхні вчинки пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, у баладах деяких народів трапляються *елементи фантастики* (образи чаклунів, русалок, ельфів; мотиви віщування, оживання тощо), але *перебільшення* (гіпербола) для цього жанру невластиве.

У європейському баладному фольклорі є чимало мотивів і сюжетів, але тематично можна виокремити основні групи балад: *легендарні, історичні, побутові*. Досі особливою популярністю користуються ***історичні*** *англо-шотландські балади* — цикли пісень про середньовічні війни та про міжусобиці, а також балади про легендарного англійського стрільця **Ро́біна Гу́да**, складені **у XIV–XVII століттях**. Уже наприкінці XV століття популярні баладні сюжети почали записувати і видавати, завдяки чому значна кількість пісенних текстів збереглася.

КОРОЛЬ ЛІР І ЙОГО ДОЧКИ

(давньоанглійська балада)

У Англії колись був король Лір
І панував собі на честь і славу,
Мав повагу він і в сусідів мир,
І забезпечену державу.
Між іншими достатками його
Були також три доні гожі.
Прегарні й свіжі, що перевищали
Красою три червоні рожі.

Та королю схотілося старому
Раз їм питання предложити:
«Котра з дочок моїх найбільш
Мене потрафить ублажити,
Потіха старості моєї — ви,
Тож хай по черзі кожна скаже,
Яку найбільшую любов мені
Вона ділами своїми докаже».

Рега́на, з них найстаршая, рекла:
«Мій отче, як мені вас не любити?
Якби яка пригода надійшла,
Готова я за вас і кров пролити». [...]

«І я, — сказала дру́гая на те, —
Волю́ хоч би найтяжче бідувати,
Прийняти муки й га́ньбу, ніж би ви
Біди якої мали зазнавати». [...]

«Тепер мені, — король старий сказав, —
Яснішою буду́чність стала.
Та ще ти, наймолодшая моя,
Свойо́го слова не сказала». —
«Я рада, — мовила Корде́лія, —
Обов’язок дитячий весь сповняти,
Слухняна бути вам у всім,
А більш не в силі я нічого вам сказати».

«Так ти, — рік він, — не можеш більш нічого
Дать, ніж повинність повелить дитяча?
То видно, що твоя любов до мене

Не дуже вірна та гаряча.
То ж будь прогна́на з мого двору!
Не хочу знать нелюбої дитини.
І з мого царства не дістанеш ти
По мо́їй смерті ні частини». [...]

Отак дві старші се́стри обійшли
Старого короля облесними словами,
Найменшу ж через королівський гнів
В ту ж мить проту́рено за брами.
Мов сирота, пішла Корделія,
Блукаючи від міста до села,
Ні в Англії в селі, ні в місті жоднім
Собі притулку не знайшла.

Аж як до Франції дісталася,
Скінчилася її недоля;
На кращім ґрунті запишалася,
Мов гарний цвіт з чужого поля.
Король французький як пізнав її,
Не дбаючи на гнів отця старого,
За королеву взяв її до себе
На радість королівства свого.

В дочки найстаршої живе
Старий король тим часом:
Що зразу там було мов медове́,
Те незадовго стало квасом.
Регана при своїм дворі його
Держати з невеликим почтом мала,
То почет той у скорому часі
Увесь від нього відібрала. [...]

«Чи се ж така твоя заплата
За те, що царство все своє
Я вам віддав? Тепер донька для тата
Й малої дрібки того не дає!
О ні! Ще до своєї Гонорéллі,
Сестри твоєї меншої піду.
Вона не буде так, як ти, лукава
І зглянеться на батькову біду».

Поїхав чвалом він у двір її
Та пожалівся на свою пригоду.
«Так вам і слід! — почув від лютої змії. –
Сестра вам жодну не вчинила шкоду.
У мене захисту для вас нема,
Хіба що з слугами на кухні жити
Захочете та теє їсти й пити,
Що не доїм і не доп'ю сама».

Почувши се, король заплакав гірко,
Бо голод докучав йому і спрага:
«О най же світ увесь почує, до чого́
Веде батьківська нерозвага!
Та ве́рну до Регани я ще раз,
А чей вона людськéє має серце,
Раз відіпхнувши, схаменеться в час
І приязніш прийме мене, як перше».

Та як лише прибув, вона веліла
З двора свойо́го геть його прогнати
І мовила: «Не ліпший буде він тепер,
Коли вперед не вмів себе тут шанувати».
До Гонореллі знов вернув король,
Згодився з слугами на кухні жити
І їсти все, що подадуть йому,
Аби лиш вік свій продовжи́ти!

Та надаремно й того він благав,
Чого і жебракам ніхто не відмовляє.
«Не хтів за першим разом те принять,
Тепер і доступу до мене вже немає!» [...]

Тоді про наймолодшої дочки
Слова згадав і заповіт гарячий:
Завсі́ди буть послушною йому
Й сповняти вірно довг дитячий.
Та він не важився тікать до неї,
Бо королівства мучило похмілля,
Що він ганебно так прогнав її, —
Й перемогло його, нарешті, божевілля.

На голові сніжне́ волосся рвав,
І в груди бивсь, і дер лице до крові,

І на дочо́к він помсту визивав
За брак у них дитячої любові. [...]

Нарешті хорого в тяжкій знесилі
Його до Франції прихильні завезли
Й тут у Корделії та короля
І захист, і підмогу ще знайшли.
Дочка, як лиш про горе батька вчула,
Сей час йому з підмогою прийшла,
Свою зневагу давнюю забула,
Йому потіху й радість принесла. [...]

В това́ристві Корделії вернув
Король до Англії з дочками воювати,
І встиг собі в недовгім часі
Їх із престолів та столиць прогнати.
І Лір прийняв на старості своїй
Знов королівськую корону,
Та в одній битві замордовано
Корделію, його потіху й оборону.

Та скоро про ту передчасну смерть
Корделії до нього вість прийшла,
Що в нерозважнім за́палі за нього
Сама у бій пішла,
Впав непритомний і оглушений
На її груди білі
І вмер з тяжким зітханням
Тої самої хвилі.

[...] Хто там запанував по них,
У хроніці[1] читайте,
А повість про дитячую невдячність
Собі запам'ятайте!

Переклад з англійської Івана Франка

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

Готуємося до роботи з твором

1. Згадайте, які твори ми називаємо **фольклорними**.
2. Дайте визначення **фольклорної балади**.

[1] Хро́ніка – літопис; давній опис важливих історичних подій..

3. Назвіть особливості фольклорних балад.

Працюємо над змістом твору

4. Перекажіть зміст фольклорної балади **«Кроль Лір і його дочки»**.

5. Яким зображено життя короля у першій строфі балади? Доведіть, що гординя і марнославство короля стали поштовхом до подальших нещасть.

6. Як ви гадаєте, з якою метою старші дочки улещували батька?

7. Як і чому змінилося ставлення старших дочок до короля Ліра після того, як він віддав їм усю владу?

8. Розкажіть, як Корделія виконала свій «дитячий обов'язок».

9. Складіть план до балади «Король Лір і його дочки».

Узагальнюємо і підсумовуємо

10. Схарактеризуйте образ короля Ліра. Які риси вдачі узагальнено в його образі?

11. Якими у творі постають старші королівни?

12. Схарактеризуйте образ Корделії.

13. Що свідчить про благородство і щирість її чоловіка?

14. Поясніть, чому баладу «Кроль Лір і його дочки» називають оповіддю *«про дитячу невдячність»*?

15. Яка повчальна думка міститься у баладі?

Міркуємо самостійно

16. Як ви розумієте слова зі Святого Письма: «Ділом і словом шануй твого батька, щоб його благословення зійшло на тебе»; «Не вихваляйсь безчестям твого батька, бо нема тобі слави в батьковім безчесті»; «Дитино, допомагай твоєму батькові в старощах і не засмучуй його за життя».

17. Зробіть висновок про те, як потрібно ставитися до своїх рідних.

Застосовуємо теоретичні поняття

18. Чому давньоанглійську епічну пісню «Король Лір і його дочки» ми називаємо ***фольклорною баладою***?

19. Вкажіть особливості будови балади «Король Лір і його дочки».

20. Згадайте, що таке ***антитеза***. Знайдіть у тексті приклади антитези.

21. Поясніть відмінність між ***билинами*** та ***баладами***.

22. Порівняйте головну думку билин про Іллю Муромця та балади про короля Ліра.

23. Згадайте, які образи ми називаємо ***вічними***. Чому образ короля Ліра називають ***вічним образом***?

Виконуємо творчі завдання

24. Спробуйте уявити, що ваші батьки — король і королева Ліри. Розкажіть, як щодня ви доводите їм свою любов?

25. Напишіть невелику пам'ятку на тему «У чому обов'язок дитини перед батьками?»